

УДК 371.004

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У СИСТЕМІ ОСВІТИ

Шостаківська Н.М.

Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя

Розглянуто процес формування розвитку економічної освіти в інформаційній контексті швидкого соціального, політичного та економічного розвитку країни. Зроблено аналіз понять «компетентність», «інформаційна компетентність». Вивчено проблеми формування інформаційної компетенції майбутніх економістів. Проаналізовано професійні вміння майбутнього фахівця економічного профілю відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики економіста. Запропоновано основні напрями діяльності науково-педагогічних працівників у процесі інформаційної підготовки студентів, формування інформаційної компетенції майбутніх фахівців-економістів.

Ключові слова: інформаційна компетентність, професійна мобільність, педагогічна компетентність, професійний акт.

Зміна вимог до рівня підготовки випускників ВНЗ, необхідність оперативного корегування профілів професійної освіти з урахуванням мінливої ситуації на ринку праці, конкуренції, запитів роботодавців, зумовили необхідність реформування змісту професійної освіти в багатьох галузях і, особливо, в області інформаційних технологій. В умовах постійно зростаючих темпів оновлення знань, техніки і технологій, швидкість їх змін стала випереджати динаміку зміни поколінь людей.

Постановка проблеми сьогодні як ніколи важлива орієнтація молоді на безперервну освіту як обов'язкова умова соціалізації і адаптації. Фахівцю ХХІ століття недостатньо здобути освіту раз – він змушений підвищувати кваліфікацію і навіть переучуватися протягом усього життя. А це під силу тільки фахівцеві, котрий володіє високим рівнем професійної самостійності і мобільності, саме такий фахівець затребуваний сьогодні на ринку праці.

При переході до інформаційного суспільства на перший план висувуються проблеми його інтелектуалізації, створення і впровадження нових технологій, заснованих на ефективному використанні знань – стратегічного ресурсу суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій взаємовідносини «суспільство – інформаційні технології – особистість» є об'єктом багатьох досліджень. Різні аспекти інформаційного суспільства (філософські, політичні, правові, економічні, питання інформаційно-психологічної безпеки особистості і т.д.) проаналізовані в працях вітчизняних авторів: А.М. Алексюк, В.І. Бондар, В.І. Євдокимов, І.М. Ковчина, В.А. Козаков, Т.В. Крилова, В.Г. Кузь, Л.І. Нічуговська, В.В. Олійник, П.І. Підкасистий, О.О. Романовський, М.І. Шкіль, О.Г. Ярошенко та ін. А також в роботах зарубіжних дослідників: Д. Белла, П. Дракер, М. Кастельса, Т. Стоуньєр, Е. Тоффлера, Х. Тоффлера, І. Масуди, Д.С. Черкашина, А.А. Чернова і т.д.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми в умовах соціально-економічної глобалізації в якості важливої вимоги до діяльності освітніх систем виступає забезпечення їх міжнародної порівнянності, що лежить в основі академічної та професійної мобільності студентів і випускників. Це вимога викликала до життя європейські інтеграційні процеси в галузі

освіти: як академічного Болонський процес, так і початкової та середньої професійної освіти – Копенгагенський процес.

З кінця ХХ століття в світі складається ситуація, що характеризується зростаючою роллю інформації як головного двигуна економічного зростання. Сьогодні мова йде про формування економіки, заснованої на інформації. У «Національній доктрині освіти в Україні» і «Концепції модернізації української освіти на період до 2016 року» йдеться про те, що розвивається суспільству потрібні сучасно освічені, моральні, запозитливі люди, які можуть самостійно приймати рішення в ситуаціях вибору, здатні до співпраці, що відрізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, готові до міжкультурної взаємодії, що володіють почуттям відповідальності за долю країни, за ее соціально-економічне процвітання. Пошук шляхів, що забезпечують таку підготовку підростаючого покоління – одне з найважливіших завдань сучасної педагогічної науки і практики. У цьому плані перспективним видається компетентнісний підхід до освіти.

Таким чином, розвиток інформаційної компетентності студентів економічних спеціальностей стає важливим завданням навчальних закладів цього профілю, між тим аналіз літератури показує, що поки не вироблено єдиної думки про проблему інформаційної компетентності. Ряд вчених розглядають інформаційну компетентність як складову професійної компетентності (В.П. Беспалько, О.В. Пехота, С.О. Сисоєва)

Серед досліджень інформаційної компетентності величезну нішу складають дослідження інформаційної компетентності студентів педагогічних вузів (С.У. Гончаренко, Р.С. Гуревич, В.М. Кухаренко, В.В. Олійник, П.В. Стефаненко).

Формулювання цілей статті однак в ряду розглянутих проблем, на наш погляд, не розроблено цілісне уявлення про психолого-педагогічних умовах і технології формування інформаційної компетентності майбутніх економістів. Недостатньо уваги, на нашу думку, приділяється вивченню засобів формування інформаційної компетентності.

Все більш явними стають протиріччя:

– між новими вимогами, що пред'являються суспільством до фахівця середньої ланки еконо-

мічного профілю в області інформаційних технологій, і реальним змістом підготовки студента в області інформаційних технологій;

– між вимогами суспільства до фахівця середньої ланки, яке готове підвищувати рівень підготовки в області інформаційних технологій протягом усього життя, і браком знань і умінь з організації самостійної пізнавальної діяльності, відсутністю мотивації до самоосвіти;

– наявністю професійно-значущої, інформаційно-компетентнісного, особистісно-розвиваючого потенціалу дисциплін досліджуваних в рамках професійної підготовки майбутніх студентів економічних спеціальностей, і недостатнім використанням цього потенціалу для формування інформаційної компетентності студентів;

– цілісністю процесу формування інформаційної компетентності у студентів економічних спеціальностей і відсутністю системної розробки теоретико-методологічних основ і адекватного науково-методичного забезпечення даного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження зазначені суперечності визначили проблему дослідження, яка сформульована таким чином: які теоретичні основи, тенденції, педагогічні умови та засоби формування інформаційної компетентності студентів економічних спеціальностей.

У концепції «Стратегії модернізації змісту загальної освіти» були сформульовані основні положення компетентнісного підходу в освіті, вузлове поняття якого – компетентність. Було підкреслено, що це «поняття ширше поняття знання, або вміння, або навички, воно включає їх в себе (хоча зрозуміло не йдеться про компетентність як просту ланку знання-вміння-навички – це поняття дещо іншого смислового ряду). Поняття «компетентність» включає не тільки когнітивну і операціонально-технологічну складові, а й мотиваційну, етичну, соціальну і поведінкову».

Природа компетентності багатогранна, але вона така, що може проявлятися в органічній єдності з цінностями людини, тобто за умови глибокої особистої зацікавленості людини в даному виді діяльності. Це дозволило усвідомити важливість і необхідність спеціальних досліджень, присвячених проблемі формування компетентності при дослідженні різних аспектів життєдіяльності. Розглянемо основні типи компетентності, що розглядаються в науковій літературі і їх визначення:

1. Інтелектуальна компетентність: розуміється особливий тип організації знань – структурованість, категоріальність і узагальненість, гнучкість і оперативність в аналізі ситуацій, що забезпечує можливість прийняття ефективних рішень.

2. Соціально-психологічна компетентність: здатність індивіда ефективно взаємодіяти з оточуючими його людьми в системі міжособистісних відносин. До її складу входить вміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, правильно визначати особистісні особливості та емоційні стани інших людей, вибирати адекватні способи поведінки з ними і реалізовувати ці способи в процесі взаємодії. Соціально-психологічна компетентність «... за своїм змістом нагадує те, що свого часу називалося світоглядом. Вона дозволяє особистості орієнтуватися в будь-якій соціальній ситуації, приймати правильні рішення і досягати поставленої мети. Складається з ко-

мунікативної, перцептивної (когнітивної) компетентності та знань в області взаємодії, поведінки.

3. Комунікативна компетентність: визначається як здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, як система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії. Комунікативна компетентність розуміється як емпатичних властивість, що означає співпереживання; знання про способи орієнтації в різних ситуаціях і вільне володіння вербальними і невербальними засобами.

4. Педагогічна компетентність: максимально адекватна, пропорційна сукупність професійних, комунікативних, особистісних властивостей викладача, що дозволяє досягати якісних результатів в процесі навчання і виховання студентів.

5. Професійна компетенція: полягає в сукупності спеціальної, соціальної, методичної компетенції.

У ряду найбільш перспективних, на нашу думку, є підхід А.Л. Семенова, який виділяє інформаційну компетентність як один з основних пріоритетів в цілях загальної освіти, а комунікаційну компетентність – як один з видів інформаційної компетентності. Інформаційна компетенція розглядається як нова грамотність, до якої входять, перш за все, «вміння активної, самостійної обробки інформації людиною, прийняття принципово нових рішень в непередбачених ситуаціях з використанням технологічних засобів», а також «технічні навички комп'ютерного введення, оперування з екранними уявленнями інформаційних об'єктів і моделей».

Болдирева Л.М. бачить формування професійної компетентності студентів через розвиток інформаційної культури викладача. Автор говорить про те, що тільки викладач, який володіє інформаційною культурою, здатний до створення і ефективного використання в навчальному процесі методичного забезпечення дисциплін, що вивчаються нового покоління. Ми вважаємо, що для виконання даної діяльності викладачеві досить володіти комп'ютерною грамотністю, більшою мірою він повинен бути грамотним методично. Аналіз статті показує, що мова в ній і йде скоріше про комп'ютерної грамотності, ніж про інформаційну культуру. Запропонована схема роботи сприяє оволодінню і розвитку комп'ютерної грамотності, так як проведена робота спрямована на вивчення ПП. Комп'ютерна грамотність є лише одним з параметрів, що входять до складу поняття інформаційної культури. Для становлення же інформаційної культури, тут наша думка збігається з думкою С.Д. Каракозова, недостатньо знати і застосовувати в своїй роботі деякі програмні продукти.

У зв'язку з тим, що інформаційна компетентність є одним з параметрів інформаційної культури, інформаційне середовище регіону можна розглядати і як засіб формування інформаційної компетентності.

У своєму дослідженні будемо розуміти інформаційну компетентність майбутнього економіста як інтегративну характеристику особистості, яка відображатиме готовність і здатність ефективно здійснювати за допомогою нових інформаційних технологій пошук, збір, аналіз, кодування, перетворення інформації і продуктивно використовувати її в навчально-пізнавальної діяльності.

В даний час успіх процесу формування інформаційної компетентності будь-якого фахівця залежить від доброї загальноосвітньої комп'ютерної підготовки та гарантій високої професійної мобільності в умовах жорсткої конкуренції на ринку праці. Студент повинен прагнути використовувати комп'ютер саме в своїй професійній сфері та мати високий рівень психологічної і функціональної готовності до успішного застосування нових інформаційних технологій.

Випускник економічних спеціальностей повинен бути готовий до виконання таких видів діяльності і володіти відповідними видами компетенцій:

1) фінансово-економічна компетенція включає в себе знання основ грошово-кредитного регулювання; вміння використовувати знання з теорії фінансів, грошей, кредиту в практичній діяльності; моделювання різних професійних ситуацій; виробництво економічних розрахунків; формування нестандартних підходів до вирішення економічних проблем;

2) інформаційно-аналітична компетенція передбачає володіння новими інформаційними технологіями; збір, обробка і зберігання інформації, необхідної в професійній діяльності; прогнозування економічних процесів в сфері грошових, фінансових і кредитних відносин; аналіз отриманих результатів;

3) науково-дослідницька компетенція містить вміння систематизувати і узагальнювати інформацію: ведення дослідницької роботи; володіння навичками самостійного оволодіння новими знаннями, використовуючи нові сучасні технології; наукова основа організації праці;

4) організаційно-управлінська компетенція включає здатність до аналізу фактів, прийняття рішення, оцінку результатів професійної діяльності; вміння працювати в команді, толерантність, комунікативні та організаційні здібності.

Формування інформаційної компетентності у майбутніх економістів має два аспекти: загальноосвітній і професійний.

Загальноосвітній аспект – фахівці, які будуть використовувати в освітньому процесі весь арсенал засобів інформаційних технологій (ІТ), повинні, перш за все, мати необхідний рівень фундаментальної підготовки в галузі інформатики, без чого взагалі неможлива експлуатація засобів ІТ.

Професійний аспект – фахівці повинні мати необхідні економічні знання для ефективного здійснення всіх функцій, пов'язаних з використанням засобів ІТ.

Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста передбачає наступні етапи вирішення завдань:

1. Визначення цілей діяльності, тобто постановка задачі.

2. Цілеспрямоване застосування знань, умінь і навичок в їх суворій відповідності з проблемою, поставленою в даній задачі, тобто визначення вхідної та вихідної інформації.

3. Вибір алгоритму, побудова моделі, формалізація інформації, опис рішення задачі, інтерпретація проміжних і кінцевих результатів.

4. Використання набутого досвіду в конкретній ситуації.

У процесі формування інформаційної компетентності майбутнього економіста реалізуються наступні функції:

– дослідницька – орієнтує на аналіз процесу інформатизації суспільства в цілому і освіти зокрема, на динамічну сторону навколишнього світу;

– креативна – полягає у розвитку творчих здібностей;

– перетворює – в розвитку алгоритмічного і процедурного стилів мислення.

Інформаційна компетентність – це інтегральна якість особистості, що характеризує уміння вирішувати проблеми і типові завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях, з використанням знань, наявного досвіду, цінностей і схильностей, що включає в себе наступні компоненти: комп'ютерна грамотність; досвід індивідуальної та групової діяльності з використанням сучасних інформаційних технологій для досягнення професійно значущих цілей; готовність до самоосвіти в сфері інформаційних технологій, необхідного для постійного підвищення кваліфікації, реалізації себе в професійній праці.

Професійна діяльність фахівця в галузі економічної діяльності носить соціальний характер, тому досвід групової діяльності необхідний фахівцеві в даній області. Не менш важливим є і досвід індивідуальної діяльності з використанням інформаційних технологій.

В умовах інформаційного суспільства зростає роль інформаційної компетентності фахівця, і особлива увага приділяється пошуку шляхів і способів формування інформаційної компетентності як ключового якості, що є поряд з безліччю інших якостей, запорукою успішності людини.

Висновки з даного дослідження і перспективи інформаційну компетентність розглядають з одного боку як складову професійної компетентності, а з іншого боку як складову інформаційної культури особистості. До числа значущих ознак відносять знання інформатики як предмета, використання комп'ютера як необхідного технічного засобу, вираженість активної соціальної позиції та мотивації суб'єктів освітнього простору, сукупність знань, умінь і навичок з пошуку, аналізу та використання інформації, наявність актуальної освітньої або професійної завдання, в якій актуалізується і формується інформаційна компетентність.

У перспективі створення моделі формування компетентності майбутніх випускників вузів економічних спеціальностей, так як актуальним є моделювання дидактичної системи формування компетентності майбутніх фахівців в області економіки в процесі навчання економічних дисциплін.

Список літератури:

1. Баловсяк Н. До проблеми формування інформаційної компетентності майбутнього економіста. – Педагогічний процес: теорія і практика. Випуск 1, 2004. – С. 18-27.
2. Баловсяк Н. В. Технологічна модель формування інформаційної компетентності майбутнього економіста. – Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі. Збірник наукових праць. Кривий ріг.

3. Вимоги до фахівців економічного профілю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/7119/>
4. Гласс Дж. Статистические методы в педагогике и психологии / Гласс Дж., Стенли Дж. – М.: Прогресс, 1976. – 495 с.
5. Гуревич Р. С. Інформаційно-комунікаційні технології в професійній освіті / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, М. М. Козяр; за ред. член-кор. НАПН України Гуревича Р. С. – Вінниця: ТОВ «Планер», – 2012. – 506 с.
6. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі і наукових дослідженнях. – К.: Освіта України, 2006. – 396 с.
7. Кадемія М. Ю. Мультимедійні засоби навчання: навчальний посібник (друге видання) (рекомендовано МОН України (лист № 1/11-9514 від 14.10.2010р.) / М. Ю. Кадемія, П. К. Гороль, Р. С. Гуревич, О. В. Шестопалюк. – Вінниця: ТОВ «Планер», 2010. – 486 с.
8. Краснянский М. Н., Основы педагогического дизайна и создания мультимедийных обучающих аудио/видео материалов Текст.: учебно-методическое пособие / М. Н. Краснянский, И. М. Радченко. – Тамбов, ТГТУ, 2006. – 55 с.
9. Сисоєва С. О., Баловсяк Н. В. Інформаційна компетентність фахівця: технології формування. – Чернівці, «Технодрук», 2006. – 208 с. – 9 авт. арк. (авторські – 4 авт. арк.).

Шостаковская Н.М.

Тернопольский национальный технический университет
имени Ивана Пулюя

ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ЭКОНОМИСТОВ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Рассмотрен процесс формирования развития экономического образования в информационной контексте быстрого социального, политического и экономического развития страны. Сделан анализ понятий «компетентность», «информационная компетентность». Изучены проблемы формирования информационной компетенции будущих экономистов. Проанализированы профессиональные умения будущего специалиста экономического профиля в соответствии с образовательно-квалификационной характеристики экономиста. Предложены основные направления деятельности научно-педагогических работников в процессе информационной подготовки студентов, формирования информационной компетенции будущих специалистов-экономистов.

Ключевые слова: информационная компетентность, профессиональная мобильность, педагогическая компетентность, профессиональный акт.

Shostakivska N.M.

Ternopil National Technical University named after Ivan Pul'uj

THE PROCESS OF FORMATION OF INFORMATION COMPETENCE OF FUTURE ECONOMISTS IN EDUCATION

Summary

The process of formation of economic education in the information context of rapid social, political and economic development. The analysis of the concepts of «competence», «information competence». Studied the problem of formation of information competence of future economists. Analyzed the professional skills of future specialists in economics according to educational qualification characteristics economist. The basic activities of teaching staff in the course of information preparation of students, formation of information competence of future specialists and economists.

Keywords: information competence, professional mobility, pedagogical competence, professional act.